

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie

Zprávy a oznámení

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie, Vol. 60 (2015), No. 2, 167–171

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/144409>

Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků, 2015

Institute of Mathematics of the Czech Academy of Sciences provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This document has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://dml.cz>

Zprávy oznámení

PROFESOR CHVALINA
SEDMDESÁTNIKEM

Druhá světová válka se chýlila ke konci, když se v Praze manželům Chvalinovým narodil 22. února chlapec, jemuž bylo dáno jméno Jan. Tak jako u každého novorozence, tak i k Jeníčkově kolébce přišly sudičky a nutno říci, že mu přály měrou vrchovatou.

Paní Chvalinová se však ze synka dlouho netěšila, a když mu bylo 5 let, opustila tento svět. Tatínek se oženil podruhé a malý Jenda našel v jeho nové paní svou druhou maminku. Rodina se odstěhovala do Brna, ale na Prahu nezanevřela, o čemž svědčí i opakované výroky, kdy o sobě Jan prohlašuje, že prožil pražské povstání.

Po skončení školní docházky začal studovat na SVVŠ v Brně na Koněvově ulici (dnes gymnázium Vídeňská). Tato škola měla v té době velkou prestiž a výuka matematiky a fyziky tam byla na vysoké úrovni. Náš oslavenec vzpomíná mj. na profesora fyziky Veverku, který byl sice náročný a přísný, ale studenty dokázal hodně naučit. Je tedy nasnadě, že Janovy další kroky směřovaly na přírodovědeckou fakultu brněnské univerzity (ta v té době nesměla nést jméno našeho prvního prezidenta a byla pojmenována po vynikajícím učenci Janu Evangelistovi Purkyněm). I na vysoké škole se Jan zařadil mezi premianty a tak není divu, že ve školním roce 1965–66 absolvoval stáž na Lomonosovově univerzitě v Moskvě. Vedoucím jeho ročníkové práce zde byl S. V. Fomin. Navštěvoval přednášky P. S. Alexandrova, G. J. Šilova a dalších tehdejších významných matematiků.

Po promoci v roce 1967 následovala nejdříve vojenská služba ve Vyškově a po ní začal dělat interní aspiranturu u docenta Sekaniny. Titul CSc. mu byl udělen v roce 1973 v MÚ ČSAV v Praze. Jeho vědecká kariéra pak pokračovala habilitací v roce 1982, získáním doktorátu věd v roce 1991 a završila se v roce 1995, kdy byl jmenován profesorem.

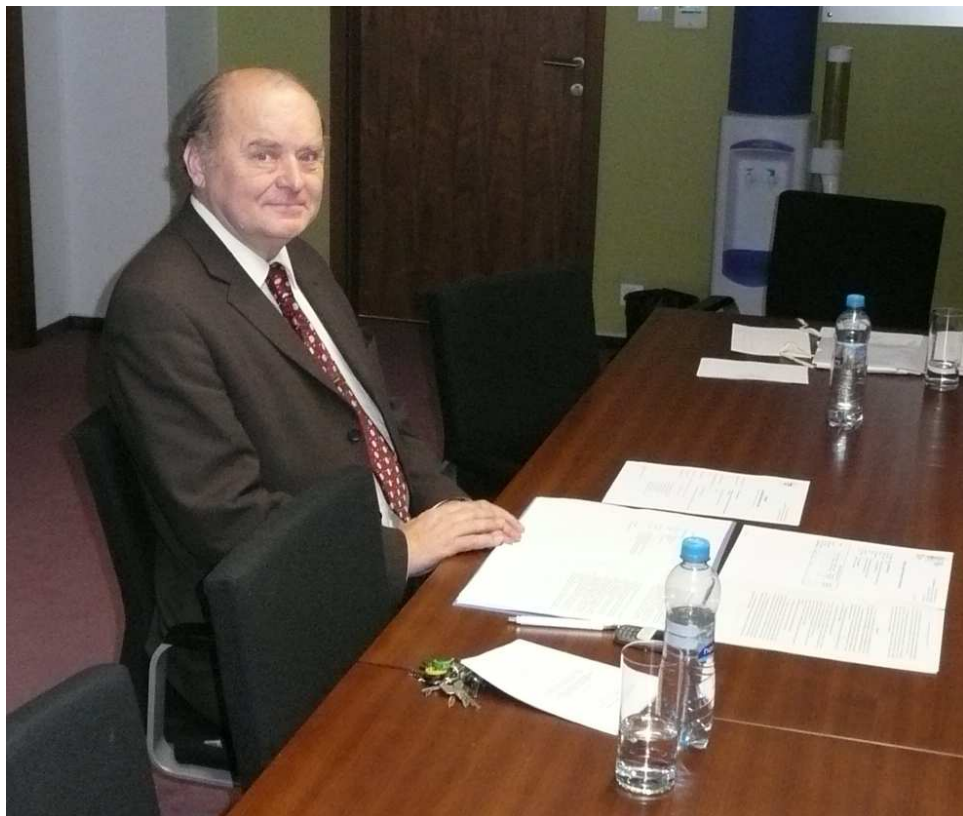
Pedagogickou dráhu začal na své alma mater v roce 1971 jako odborný asistent na katedře matematické analýzy Přírodovědecké fakulty. Po deseti letech přešel na Fakultu pedagogickou, kde se stal vedoucím katedry matematiky. Tuto katedru vedl celých dvacet let a velmi výrazně se zasloužil o odborný růst jejích členů a členek. Pedagogická fakulta se stala pro něho srdeční záležitostí. Ani po svém vynuceném odchodu na Fakultu elektrotechniky a komunikačních technologií (FEKT) VUT v Brně v roce 2001 se s ní nedovedl rozloučit a působí na ní dodnes, byť na zkrácený úvazek.

Na elektrofakultě vedl 6 let Ústav matematiky, poté vykonával funkci zástupce vedoucího, nyní je zde jako profesor, člen vědecké rady a předseda oborové rady.

Třetí vysokou školou, s níž Jan spolupracoval, byla dnešní Univerzita obrany. Jeho spolupráce začala ale ve Vyškově, kam jej zavedly určitě vzpomínky na vojenskou službu a kamarádi, kteří mu tam od té doby zůstali.

Kromě výuky se věnoval i výchově následovníků na poli vědeckém. Osm jeho doktorandů již titul Ph.D. získalo a další dva k tomu mají nakročeno. Pan profesor neodmítne pomoc a radu ani doktorandům svých kolegů, ať již oficiálně jako školitel specialista či jen tak z dobrého srdce.

K důkladnému popsání jeho aktivity na poli vědy bychom potřebovali mít daleko větší prostor, než jsou tyto stránky, proto uvedeme jen některé. Zejména v mladších letech se věnoval topologii,

v jedné ze svých prvních prací dokázal explicitní formuli vyjadřující počet obecných topologií (ve smyslu E. Čecha) na konečné množině. Významných výsledků dosáhl i v oboru automatů a unárních algeber. V této oblasti rozřešil obtížný problém realizace centralizátorů množinových transformací monoidy silně izotónních transformací uspořádaných množin. V dalším období se věnoval studiu automatů a hyperstruktur. Po příchodu na FEKT se zabýval hyperstrukturami generovanými diferenciálními rovnicemi a operátory.

Počet jeho publikací přesahuje dvě stě (podle údajů informačního systému VUT), u některých je samostatným autorem, jiné napsal se svými kolegy. Jeho práce vycházely jak v domácích, tak i v zahraničních časopisech a jsou hojně citovány. Zúčastnil

se rovněž řady mezinárodních konferencí. Byl členem vědeckých rad na několika fakultách různých vysokých škol (Brno, Olomouc, Ostrava). Členem vědecké rady na FEKT je dodnes. Častá je i jeho účast v komisích pro jmenování docentů a profesorů. Je předsedou oborové rady doktorského studijního programu Matematika v elektroinženýrství.

Je dlouholetým členem JČMF, a to členem velmi aktivním. V současné době je členem výboru brněnské pobočky, kde má na starosti vědeckou činnost. Za svou práci pro Jednotu získal několik ocenění a byl jmenován jejím zasloužilým členem.

Z tohoto výčtu by se zdálo, že mluvíme o člověku, jehož jediným zájmem je matematika, pravý opak je však pravdou, jak jsme to naznačili již v úvodu. Náš milý ko-

lega a přítel není žádný suchar, nýbrž člověk společenský se smyslem pro humor. Je výborným klavíristou a též dobrým zpěvákem, zejména je-li poblíž cimbálka. Je rovněž znalcem výtvarného umění, a to nejen jako teoretik, ale i jako aktivní malíř. Má výborné znalosti v dalších oblastech, není snad tématu, o němž by si člověk nemohl s Jendou popovídat. Má velký smysl pro rodinu, je nejen milujícím manželem a otcem dvou dcer, ale též šťastným dědečkem pěti vnoučat, s nimiž tráví spoustu času a jimž věnuje svou péči. K jeho zálibám patří i chalupa ve Študlově, kde tráví především prázdniny a kde nabírá novou energii pro výuku a vědu.

Články v rubrice Zprávy bývají psány vždy velmi pozitivně a na oslavence se píše jen samá chvála. Touto cestou však autoři rozhodně nepůjdou a přihodí něco i na druhou miskou vah. Jubilant neumí hrát taroky, což je zejména na Moravě veliký nedostatek. Jelikož přislíbil v tomto směru nápravu, přejeme mu hodně zdraví, aby ještě dlouho mohl působit jako učitel a vědec. Věříme, že až si s ním přátelé přířuknou skleničkou dobrého vína při dalším jubileu, nezůstane jen u tohoto připitku, ale dají si také partičku této královské karetní hry.

Jaromír Baštinec, Karel Lepka

HISTORIK MATEMATIKY A LOGIKY IVOR GRATTAN-GUINNESS

(23. června 1941 – 12. prosince 2014)

Jméno editora dvoudílné *Souborné encyklopedie historie a filozofie matematických věd* [5] Ivora Grattan-Guinnessa je známé snad každému historikovi matematiky a logiky. To, že se právě on ujal redigování takového díla, nebylo jistě náhodou, vezmeme-li v úvahu, jak všestranným historikem matematiky byl tento energický

a usměvavý muž. Věnoval se historii zdánlivě vzdálených oblastí matematiky, jako například matematické analýzy [4] a matematické logiky [6]. Vzhledem k tomu, že jen jeho práce z historie logiky, tvořící asi čtvrtinu jeho vědecké produkce, čítají 58 knih a článků [2], je zřejmé, že nemá cenu je na tomto místě všechny vyjmenovávat. Některé z nich jsou naštěstí dostupné i v českých knihovnách.

Když se Ivor Grattan-Guinness jako student matematiky začal zajímat o historii matematiky, byla považována za disciplínu, kterou se seriózní matematikové nezabývají. Podobně jako je tomu dnes u nás, byla považována za koníček či za aktivitu vhodnou pro matematiky v důchodovém věku. Jak přitom ukázal on sám v článku, který vyšel v překladu v PMFA v roce 2000, i historie matematiky má svou historii, která sahá až do 19. století.

Jak vtipně poznamenal J. A. van Maanen [9], životopisy Ivora Grattan-Guinnessa začínají jeho univerzitními studii. Víme však [1], že byl synem učitele matematiky v Bakewell, hrabství Derbyshire. Snad i proto studoval v letech 1959–1962 matematiku v Oxfordu. Dále pokračoval studiem filozofie vědy na London School of Economics, kde získal postupně tituly MSc., Ph.D. a DSc. Od roku 1964 působil jako učitel matematiky pro studenty ekonomie na Enfield College of Technology. V roce 1973 začal školit doktorandy a v roce 1993 byl jmenován profesorem matematiky a logiky.

Během studia matematiky v Oxfordu si začal klást otázky, které jej dovedly k historii matematiky: Proč je matematika prezentována tak nezájímavě? Proč je studentům zatajováno, co způsobilo, že se ten který matematik zabýval tím či oním problémem? Zatímco většinu matematiků a filozofů matematiky zajímá tzv. dědictví (jak jsme se sem dostali), Ivor Grattan-Guinness dával přednost historii (co se

stalo v minulosti); především však varoval před směřováním obou přístupů [8].

Jeho široký rozhled a schopnost pozorovat z různých úhlů pohledu jsou patrné nejen z širokého spektra témat, jimiž se zabýval, ale také z jeho editorských aktivit. Mezi historiky matematiky byl znám schopností autory nejen povzbudit pozitivní pochvalou, ale také donutit ke zlepšení kvality jejich díla adresnou a nekompromisní kritikou. K jeho zásluhám patří také záchrana téměř zaniklého časopisu *Annals of Science* a založení dnes prestižního časopisu *History and Philosophy of Logic*. Ve výčtu jeho funkcí rozhodně nepřekvapí, že byl také členem redakční rady časopisu *Historia Mathematica*.

Ivor Grattan-Guinness zemřel 12. prosince 2014. Čest jeho památce.

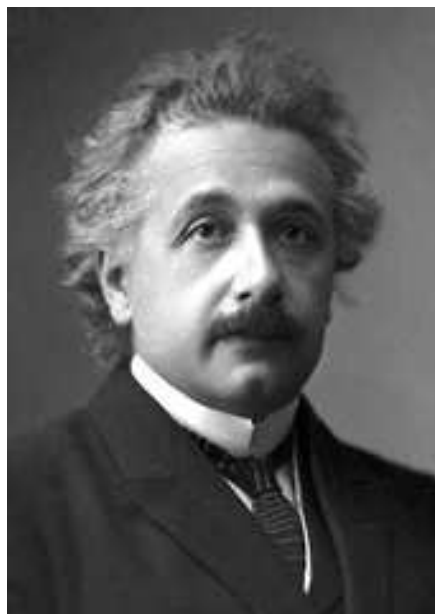
L i t e r a t u r a

- [1] CRILLY, T.: *Ivor Grattan-Guinness obituary: Energetic historian of mathematics and logic*. Dostupné z: <http://www.theguardian.com/education/2014/dec/31/ivor-grattan-guinness>
- [2] DAWSON, J.W.: *Obituary for Ivor Grattan-Guinness (1941–2014)*. *Hist. Philos. Logic* 36 (1) (2015), 1.
- [3] GRATTAN-GUINNESS, I.: *Četl Cauchy Bolzana před napsáním Cours d'analyse?* *PMFA* 15 (3–4) (1970), 133–137.
- [4] GRATTAN-GUINNESS, I.: *Joseph Fourier 1768–1830*. MIT Press, 1972.
- [5] GRATTAN-GUINNESS, I. (ed.): *Companion encyclopedia of the history and philosophy of the mathematical sciences, vol. 1, 2*. Routledge, London, 1994.
- [6] GRATTAN-GUINNESS, I.: *The search for mathematical roots 1870–1940*. Princeton University Press, 2000.
- [7] GRATTAN-GUINNESS, I.: *Aktivita v historiografii matematiky ve 20. století*. *PMFA* 45 (1) (2000), 47–64.

[8] GRATTAN-GUINNESS, I.: *The mathematics of the past: distinguishing its history from our heritage*. *Historia Math.* 31 (2) (2004), 163–185.

[9] VAN MAANEN, J. A.: *Laudatio for Ivor Grattan-Guinness*. *Nieuw Arch. Wiskd.* (5) 1 (3) (2000). Dostupné z: <http://www.nieuwarchief.nl/serie5/pdf/naw5-2000-01-3-239.pdf>

Helena Durnová, Jan Kotůlek

100 LET OBEČNÉ TEORIE RELATIVITY

Kosmologická sekce České astronomické společnosti a Jednota českých matematiků a fyziků si vás dovoluují pozvat na veřejný seminář věnovaný soudobým otázkám obecné teorie relativity. Seminář se bude konat v pátek dne 2. října 2015 od 15 hodin v Modré posluchárně Matematického ústavu AV ČR v Žitné 25 (přízemí zadní budovy), Praha 1. Přednášky přislíbili:

Doc. RNDr. Pavel Krtouš, CSc. (Matematicko-fyzikální fakulta UK): *Od principu ekvivalence k zakřivenému prostoročasu*

Prof. RNDr. Jan Palouš, DrSc. (Astronomický ústav AV ČR): *Hvězdokupy ve vesmíru*

Mgr. Tomáš Málek, Ph.D. (Matematický ústav AV ČR): *Einsteinovy rovnice a jejich důsledky*

Bližší informace lze získat na tel. číslech 241 492 651, 222 090 712 nebo na adresách nasa@seznam.cz, krizek@cesnet.cz.

Vladimír Novotný

JUBILEA

KONKURZ NA MÍSTO VEDOUCÍHO REDAKTORA PMFA

Jednota českých matematiků a fyziků vyhláší výběrové řízení na post vedoucího redaktora časopisu Pokroky matematiky, fyziky a astronomie.

Požadujeme zkušenost s redakční prací, odborný rozhled, trestní a mravní bezúhonnost a vysoký etický standard.

Nabízíme možnost realizace v prestižním národním odborném časopise se 135letou tradicí.

Předpokládané jmenování do funkce od 1. ledna 2016.

Zájemci, zašlete, prosím, svůj životopis a svou představu o dalším směřování a rozvoji časopisu do **15. července 2015** na adresu JČMF, Žitná 25, 117 10 Praha 1 nebo emailem na jcmf@jcmf.cz.

Josef Kubát
předseda JČMF

60 let

RNDr. ALEŠ ZLÁMAL
(Brno)
10. 7. 2015

Prof. RNDr. STANISLAV NOVÁK, CSc.
(Ústí nad Labem)
26. 7. 2015

Doc. RNDr. LADISLAV HAVELA, CSc.
(Praha)
6. 8. 2015

DANUŠE ČERNÍNOVÁ
(Opava)
16. 8. 2015

RNDr. JIŘÍ ZYMÁK, CSc.
(Praha)
16. 8. 2015

Prof. RNDr. PETR DUB, CSc.
(Brno)
17. 8. 2015

RNDr. MILADA REZKOVÁ
(Praha)
20. 8. 2015